

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Історичний факультет
Кафедра етнології та краєзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана

з науково-педагогічної та навчальної роботи

_____ року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
КИЇВ ХІХ-ХХ СТ.: ЗАБУДОВА, АРХІТЕКТУРА, ІСТОРИЧНІ ТА АРХЕОЛОГІЧНІ
ПАМ'ЯТКИ
для студентів

галузь знань	03 Гуманітарні науки
спеціальність	032 Історія та археологія
освітній рівень	другий (магістерський)
освітня програма	Історичне туризмознавство
вибірковий блок	Історико-культурна спадщина в сучасній туристичній практиці
вид дисципліни	вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2021 /2022
Семестр	3
Кількість кредитів ЕСТБ	4
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладач: Коцур Анатолій Петрович, доктор історичних наук, професор кафедри етнології та краєзнавства.

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. () « _____ » 20__ р.

(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. () « _____ » 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

Розробник: Коцур Анатолій Петрович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри етнології та краєзнавства

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри етнології та краєзнавства

_____ (Валерій КАПЕЛЮШНИЙ)

Протокол № 12 від «21» травня 2021 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол від «26» серпня 2021 року № 7

Голова науково-методичної комісії _____

(Наталя ТЕРЕС)

ВСТУП

1. Мета дисципліни – сформувати систематизоване уявлення про особливості забудови, архітектури та історичних і археологічних пам'яток Києва ХІХ-ХХ ст. Сформувати вміння використовувати у практичній діяльності отримані знання.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

2.1. *Знати:* теоретико-методологічні засади, категоріально-понятійний апарат, різноманітну гаму думок та поглядів, що існують в сучасних дослідженнях історії забудови, архітектури, історичних та археологічних пам'яток Києва ХІХ-ХХ ст.

2.2. *Вміти* визначити культурно-мистецькі аспекти, стилі та течії в архітектурі Києва ХІХ-ХХ ст., дати оцінку соціально-економічним засадам, адміністративним, релігійним і правовим чинникам, що впливали на київську забудову.

2.3. *Володіти:* прийомами й методами забезпечення реалізації історичних досліджень про забудову, архітектуру та пам'ятки Києва ХІХ-ХХ ст., базовими поняттями теорії й методики дослідження історії Києва окресленого періоду; закономірностями аналізу специфіки будівництва та архітектури Києва, творчої роботи зодчих та їх ролі у забудові міста; знаннями проведення досліджень з історії пам'яток Києва ХІХ-ХХ ст. із урахуванням новітніх досягнень.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Розглядаються специфіка забудови, архітектури та історичних й археологічних пам'яток Києва ХІХ-ХХ ст.; соціально-економічні засади, що впливали на київську забудову; адміністративні та правові чинники, які визначали забудову; релігійні складові впливу на розвиток архітектури та будівництва у Києві; стилі та течії в архітектурі міста; будівництво промислових та житлових будівель у Києві; творча робота зодчих та їх роль у забудові міста; ставлення жителів Києва до містобудівних процесів; пам'ятки архітектури Києва ХІХ-ХХ ст.

3.1. **Завдання (навчальні цілі):** формування системи знань з історії Києва ХІХ-ХХ ст.: забудови, архітектури, історичних та археологічних пам'яток; *засвоїти* зв'язки між сучасними підходами до вирішення найбільш актуальних проблем теорії та практики вивчення історії Києва й передовими методичними прийомами минулого; вироблення вмінь та навичок студентів аналізувати культурно-мистецькі аспекти, стилі та течії в архітектурі Києва ХІХ-ХХ ст., соціально-економічні, адміністративні, релігійні та правові чинники, які впливали на київську забудову, а також вироблення навичок роботи з науковою літературою й джерелами по даному курсу; *вміти* висвітлити зміст історії Києва ХІХ-ХХ ст.: забудови, архітектури, історичних й археологічних пам'яток; бути здатними брати участь у діалозі з окреслених питань.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумко- вій оцінці з дисциплін и
Код	Результат навчання			
1.1	<i>Знати</i> джерельну базу, історіографію, етапи становлення та розвитку знань з історії Києва ХІХ-ХХ ст.: забудови, архітектури, історичних та археологічних пам'яток	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 1</i>	5%
1.2	<i>Знати</i> основні соціально-економічні, адміністративні, релігійні та правові чинники, які	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 2</i>	5%

	впливали на київську забудову та архітектуру			
1.3	<i>Знати:</i> специфіку творчої роботи зодчих та їх роль у забудові Києва	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 1</i>	5%
1.4	<i>Знати:</i> стилі та течії в архітектурі Києва XIX-XX ст.; особливості ставлення жителів Києва до містобудівних процесів	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 2</i>	5%
2.1	<i>Вміти</i> ідентифікувати основні дефініції та базові поняття з історії забудови, архітектури, історичних та археологічних пам'яток Києва XIX-XX ст.	<i>Семинар</i>	<i>усне опитування</i>	5%
2.2	<i>Вміти:</i> визначати основні підходи до вивчення історико-культурно-мистецьких проблем навчального курсу	<i>семинар</i>	<i>усне опитування</i>	5%
2.3	<i>Вміти:</i> складати характеристику архітектурних стилів і течій міста, оперувати поняттями: готика, бароко, класицизм, конструктивізм, модерн, ренесанс тощо	<i>Семинар</i>	<i>усне опитування</i>	5%
2.4	<i>Вміти:</i> орієнтуватись у специфіці забудови та пам'яток Києва XIX-XX ст.	<i>Семинар</i>	<i>усне опитування</i>	5%
2.5	<i>Вміти:</i> проаналізувати внесок вітчизняних дослідників у вивчення забудови, архітектури, історичних та археологічних пам'яток Києва XIX-XX ст.	<i>самостійна робота</i>	<i>реферат</i>	10%
2.6	<i>Вміти:</i> використовувати здобуті знання з курсу для проведення самостійної дослідницької роботи	<i>самостійна робота</i>	<i>презентація</i>	10%
2.7	<i>Вміти</i> оперувати знаннями з історії творення архітектурного обличчя Києва у майбутній професійній діяльності	<i>лекція, семінар самостійна робота</i>	<i>Іспит</i>	20%
2.8	<i>Вміти</i> застосовувати теоретичні методи при аналізі вивченого матеріалу	<i>лекція, семінар, самостійна робота</i>	<i>Іспит</i>	20%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових дисциплін, які не входять до блоків спеціалізації)

Результати навчання дисципліни (код)	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	3.1	4.1
Програмні результати навчання (назва)												
ПРН 6. Здійснювати експертизу пам'яток історії, археології та культури з метою їх охорони та можливого подальшого використання.	+	+	+	+			+	+	+		+	+
ПРН 13. Володіти методикою аналізу та класифікації історико-культурних пам'яток, їх значення та можливості використання в туристичній діяльності.	+	+	+		+	+	+	+		+	+	+

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Контрольна робота з тем ЗМ1 (тест): РН 1.1, 1.3 – 10 балів/6 балів*.
2. Контрольна робота з тем ЗМ2 (тест): РН 1.2, 1.4 – 10 балів/6 балів.
3. Реферат ЗМ 1: РН 2.6 – 10 балів/6 балів.
4. Презентація тем ЗМ2: РН 2.6 – 10 балів/6 балів.
5. Оцінювання роботи під час семінарських занять ЗМ1: РН 2.1-2.2 – 10 балів/6 балів.
6. Оцінювання роботи під час семінарських занять ЗМ2: РН 2.3-2.4 – 10 балів/6 балів.

* максимальний бал/ пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю.

- підсумкове оцінювання:

- форма оцінювання – іспит;

- максимальна кількість балів, які може отримати студент – 40;

- оцінюються такі результати навчання студента: вміння оперувати прийомами й методами наукового аналізу вивченого матеріалу; діагностувати навчальний курс; самостійно опрацьовувати програмовий матеріал і проводити критичну роботу з історичними, музезнавчими, археологічними та пам'яткознавчими джерелами; вирішувати спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі музейної справи й

охорони пам'яток, що передбачає застосування певних теорій методів музеєзнавства, пам'яткознавства.

- форма проведення іспиту – письмова, види завдань – завдання, які потребують розгорнутих відповідей;

- мінімальний пороговий рівень іспитової оцінки, за якої іспит вважається складеним – **24 бали**.

Умовою допуску до іспиту є отримання студентом під час семестрового оцінювання не менше ніж **20 балів (критично-розрахунковий мінімум)**. При цьому обов'язковим є успішне складання модульних контрольних робіт. **Рекомендований мінімум** для допуску до іспиту – **36 балів**.

7.2 Організація оцінювання:

Контроль знань студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох змістових модулів (бали, отримані під час семінарів (усні опитування); бали, отримані за виконання реферату та презентації; бали, отримані під час модульного контролю, а також бали, отримані під час складання підсумкового контролю (іспиту), а саме: за виконання запропонованих завдань.

Зміст курсу поділений на 2 змістових модулі. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1-11, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 12-20.

Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: семестрове оцінювання (контрольні роботи, усне опитування, реферат і презентація) і підсумкове оцінювання (іспит).

Загальна сума балів – 100 балів (із них, семестрове оцінювання – максимум 60 балів; підсумкове оцінювання (іспит) – максимум 40 балів).

Змістовий модуль 1 Історія виникнення і становлення етнічної психології.			Змістовий модуль 2 Розвиток і трансформація етнічної ідентичності			Іспит
30 залікових балів (максимум)			30 залікових балів (максимум)			
Самостійна робота (реферат)	Семінари	Модульний контроль	Самостійна робота (презентація)	Семінари	Модульний контроль	40 балів (максимум)
10 (максимум)	10 (максимум)	10 (максимум)	10 (максимум)	10 (максимум)	10 (максимум)	

Упродовж семестру оцінюється робота студента *під час кожного семінару* (доповідь, доповнення, участь у дискусії). Під час семінару студент має можливість отримати від 0,5 до 2 балів. Критеріями оцінювання відповіді студента під час семінару є:

- повнота розкриття питання 0,5 бала;
 - логіка викладення 0,5 бала;
 - використання основної і додаткової літератури 0,5 бала;
 - аналітичні міркування, вміння робити висновки 0,5 бала.
- Реферат* оцінюється в діапазоні від 1 до 10 балів.
- наявні основні складові елементи зовнішнього оформлення, проаналізовано основні поняття теми, висловлено особисте ставлення до питань, які викликають дискусію; дана узагальнена аргументована оцінка; 9-10 балів

зроблені ґрунтовні висновки;	
• наявні основні складові елементи зовнішнього оформлення, тема розкрита неповністю, обмежена джерельна база та обґрунтування, зроблені висновки;	7-8 балів
• наявні основні складові елементи зовнішнього оформлення, реферат переважно компілятивного рівня ;	4-6 балів
• розкритий лише один окремих аспект теми, без належної аргументації, власного бачення оцінки й висновків.	1-3 бали

Презентація однієї із запропонованих студентом тем, подається викладачеві впродовж ЗМ 2, але не пізніше останньої декади травня.

Критерії оцінки практичного завдання – презентації:

• Тема дослідження – актуальна, залучено багатий ілюстративний матеріал, історичні відомості про об'єкт дослідження, наявні глибоко обґрунтовані висновки автора, логічно побудований матеріал візуальної презентації, робота оформлена відповідно вимогам до такого виду робіт.	9-10 балів
• Тема дослідження – актуальна, залучено багатий ілюстративний матеріал, матеріал візуальної презентації підібраний поверхово, робота оформлена відповідно вимогам до такого виду робіт.	7-8 балів
• Тема дослідження розкрита поверхово, матеріал візуальної презентації не розкриває зміст теми, робота оформлена відповідно вимогам до такого виду робіт.	4-6 балів
• Тема дослідження розкрита поверхово, матеріал візуальної презентації не розкриває зміст теми, робота оформлена з певними огріхами, не відповідає вимогам до такого виду робіт.	1-3 бали

Після завершення відповідно Змістового модулю 1 і Змістового модулю 2 проводяться **контрольні роботи** у формі розгорнутих відповідей на запропоновані питання Контрольна робота складається з 2 питань. Правильна відповідь має 5 балів. Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за МК – 10 балів.

Критерії оцінювання контрольних питань:

Відповідь повна, обґрунтована, подане власне бачення проблеми, наявні логічні висновки	5-4 балів
Відповідь повна, подане власне бачення проблеми та зроблені ґрунтовні висновки, проте наявні окремі незначні помилки при викладі фактичного матеріалу	2-3 бали
Відповідь фрагментарна, наявні суттєві помилки при викладі фактичного матеріалу, відсутня логіка викладу.	1 бал

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі модульних контрольних робіт здійснюються у відповідності до «Положення про організацію освітнього процесу в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» (п. 7) від 31 серпня 2018 року..

Іспитовий білет містить два завдання, кожне з яких оцінюється 20 балами. Критеріями оцінювання відповіді є:

Відповідь повна, подане власне бачення проблеми, містить ґрунтовні висновки	19-20
Відповідь повна, подане власне бачення проблеми та зроблені ґрунтовні висновки, проте наявні окремі незначні помилки при викладі фактичного матеріалу	16-18

Відповідь відображає знання фактичного матеріалу з питання	13-15
Відповідь демонструє знання фактичного матеріалу, але допущені окремі помилки	10-12
Відповідь фрагментарна, відображені лише окремі аспекти проблеми	7-9
Відповідь фрагментарна, наявні суттєві помилки при викладі фактичного матеріалу	4-6
Відповідь має значні помилки, або відсутня	0-3

При простому розрахунку отримаємо:

	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Іспит	Підсумкова оцінка
Мінімум	18	18	24	60
Максимум	30	30	40	100

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

№	Назва теми	Лекції	Семінари	Самостійна робота
	МОДУЛЬ 1. Забудова, архітектура, історичні та археологічні пам'ятки Києва XIX ст.			
1.	Вступ. Тема 1. Соціально-економічні засади, що впливали на київську забудову першої половини XIX ст.	2		2
2.	Тема 2. Адміністративні та правові чинники, які визначали забудову Києва першої половини XIX ст.		2	4
3.	Тема 3. Релігійні складові впливу на розвиток архітектури та будівництва у Києві першої половини XIX ст.			4
4.	Тема 4. Культурно-мистецькі аспекти розвитку архітектури Києва першої половини XIX ст.		2	3
5.	Тема 5. Стили та течії в архітектурі Києва першої половини XIX ст.		2	3
6.	Тема 6. Будівництво промислових та житлових будівель у Києві першої половини XIX ст.	2		2
7.	Тема 7. Творча робота зодчих та їх роль у забудові Києва першої половини XIX ст.		2	4
8.	Тема 8. Ставлення жителів Києва до містобудівних процесів першої половини XIX ст.	2		3

9.	Тема 9. Економічні та правові чинники розвитку будівництва та архітектури Києва другої половини XIX ст.	2		4
10.	Тема 10. Стили та течії в архітектурі Києва другої половини XIX ст.	2		2
11.	Тема 11. Архітектори Києва другої половини XIX ст.	2	1	3
12.	Реферат.			6
13.	Контрольна робота з тем М 1.		1	
	МОДУЛЬ 2. Стили та течії в архітектурі, історичні та археологічні пам'ятки, забудова Києва у XX ст.			
14.	Тема 12. Архітектура, забудова, історичні та археологічні пам'ятки Києва початку XX ст.	2		3
15.	Тема 13. Оздоблення архітектурних споруд Києва початку XX ст.	2		3
16.	Тема 14. Творці архітектурного обличчя Києва початку XX ст.		2	4
17.	Тема 15. Пам'ятки архітектури Києва напередодні Першої світової війни		2	4
18.	Тема 16. Особливості забудови та архітектури Києва 1920-1930-х рр.	2		5
19.	Тема 17. Архітектура столиці України повоєнних десятиліть.		2	4
20.	Тема 18. Будівництво та архітектура Києва (1990-ті рр.).		2	3
21.	Тема 19. Особливості забудови Києва поч. XXI ст.	2		3
22.	Тема 20. Будівля Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Червоний корпус).		1	5
23.	Презентація творчого завдання.			6
24.	Контрольна робота з тем М 2.		1	
	ВСЬОГО ЗА СЕМЕСТР:	20	20	80

Загальний обсяг 120 год., у тому числі:

лекції – 20 год.; семінари – 20 год.; самостійна робота – 80 год.

9. Рекомендовані джерела:

Основні:

1. Берлінський, М. Ф. Історія міста Києва [підгот. тексту до публ., передм. та ком. М. Б. Брайчевського]. К.: Наукова думка, 1991. 314 с.
2. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України / В. В. Вечерський; НДІ теорії та історії архітектури й містобудування. К.: НДІТІАМ, Головкиївархітектура, 2002. 592 с.
3. Історія Києва: від княжої доби до сучасності. Збірник документів і матеріалів: Навч. посібник / За заг. ред. В.Ф. Колесника, А.П. Коцура, Н.В. Терес. К.: Книги-XXI, 2005. 773 с.
4. Історія української архітектури / Ю.С. Асєєв [та ін.]; ред. В.І. Тимофієнко; українська академія архітектури. К.: Техніка, 2003. 472 с.
5. Особняки Києва / О. М. Друг, Д. В. Малаков. К.: Кий, 2004. 823 с.
6. Пам'ятки історії та культури України: Каталог-довідник. Зошит 2: Каталог-довідник пам'яток історії та культури України: м. Київ / Горбик В.О. (кер. автор. колект.), Гаврилюк Л.О., Денисенко Г.Г., Катаргіна Т.І. та ін. К., 2007. 277 с.
7. Рибаків М. О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. К.: Кий, 1997. 374 с.
8. Тимофієнко В. Зодчі України кінця XVIII – початку XX ст.: Біограф. довід. К.: НДІТІАМ, 1999. 477 с.
9. Тит Геврик. Втрачені архітектурні пам'ятки Києва. Нью-Йорк: Український музей, 1982. 67 с.
10. Третяк Кирило Олегович. Історія забудови та архітектури Києва наприкінці XIX – початку XX століть: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 1999. 190 с. Бібліогр.: с.179-90.

Додаткові:

1. Архітектори Києва. Режим доступу: <http://toursdekiev.com.ua/uk/arhitektory-kieva>
2. Архитектура Киева: Сборник. К.: ЗНИИЭП, 1982. 114 с.
3. Головні та міські архітектори Києва: 1799-1999 / М.В. Виноградова, М.Б. Кальницький, Д.В. Малаков та ін. К.: НДІТІАМ, 1999. 36 с.
4. Документи ЦДІА УРСР у м. Києві про економічний розвиток і благоустрій міста у XIX і на початку XX ст. *Архіви України*. 1981. № 3. С. 67–81.
5. Дубелир Г.Д. Городские улицы и мостовые. К., 1912. 407 с.
6. Енциклопедія Києва. Режим доступу: <http://wek.kiev.ua/k/>
7. Звід пам'яток історії та культури України: Енциклопедичне видання: У 28 т. Кн. 1: Київ. Ч. 1: А – Л / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при вид-ві «Українська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. 608 с.
8. Звід пам'яток історії та культури України: Енциклопедичне видання. – Кн. 1: Київ. – Ч. 2: М–С / Редкол. тому: Відп. ред. П. Тронько та ін. Упоряд.: В. Горбик, М. Кіпоренко, Н. Коваленко, Л. Федорова. НАН України. Інститут історії України; Інститут археології України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. К.: Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при вид-ві «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 585–1216: іл. Бібліогр.: с. 1161–1180. Показч.: с. 1183–1213.
9. Звід пам'яток історії та культури України: Енциклопедичне видання. – Кн. 1: Київ. Ч. 3: С–Я / Редкол. тому: Відп. ред. П. Тронько та ін. Упоряд.: В. Горбик, М. Кіпоренко, Н. Коваленко, Л. Федорова. НАН України. Інститут історії України, Інститут археології, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського; Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; Міністерство культури України; Українське товариство охорони пам'яток історії та культури; Головна редакція Зводу пам'яток історії та культури при видавництві «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. К.: Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при вид-ві «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2011. С. 1217–2197.
10. Київ. Путівник по зруйнованому місту. К.: Київський університет, 1998. 160 с.

11. Кілессо С.К. Архітектура Києва радянської доби. *Народна творчість та етнографія*. 1981. № 5. С. 11–22.
12. Кілессо С.К. Київ архітектурний. К.: Будівельник, 1987. 160 с.
13. Матушевич А.О. Хрещатик. К.: Вид-во Академії архітектури Української РСР, 1950. 120 с.
14. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: в 4-х т. / Отв. ред. Ю.С. Асеев. К., 1983.
15. Творці архітектурного обличчя Києва. Режим доступу: <https://dako.gov.ua/%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%86%D1%>
16. Українське мистецтво та архітектура кінця XIX – початку XX ст. / П.О. Білецький та ін. К.: Наук. думка, 2000. 240 с.
17. Чепелик В. Предковичне і нове в архітектурі центру Києва – столиці України. *Народна творчість та етнографія*. 1998. № 5–6. С. 41–51.
18. Шедеври архітектури [м. Києва. Архітектори Г. П. Шлейфер, В. Безсмертний, О. Кривоглаз] / добірку підгот. Л. Кудрявцев. *Наука і суспільство*. 2004. № 1/2. С. 18–29.
19. Шедеври архітектури [м. Києва. Архітектори Й. А. Зекцер, О. М. Вербицький, Д. М. Вербицький] / добірку підгот. Л. Кудрявцев. *Наука і суспільство*. 2004. № 3/4. С. 24–29.
20. Шедеври архітектури [м. Києва. Архітектори В. Городецький, А. Добровольський, В. Риков]. *Наука і суспільство*. 2004. № 5/6. С. 18–24.
21. Щітківський І. До історії забудування м. Києва на початку XIX століття. *Київський збірник історії й археології, побуту й мистецтва*. К.: ВУАН, 1931. 3б. І. С. 319–343.